

Konkrétní formy spolupráce česko-slovenských a nacistických bezpečnostních orgánů v letech 1938 – 1939

Ctibor Moravčík

Výsledek úzkých styků česko-slovenských a nacistických bezpečnostních složek v době od 15. března 1939 je obecně v naší literatuře označován jako akce „Gitter“ (mříž). Mnozí autoři shodně uvádějí, že největší podíl na zatčení 5.800 – 6.400 osob na území Čech a Moravy – především komunistů, ale i německých a rakouských emigrantů protinacistického smýšlení, má česká policie, která se dala zcela do služeb okupantů. Persekuci antifašistů usnadnila tím, že předala okupačním orgánům operativní evidence – zejména komunistů.¹

Takto formulované stanovisko zjednodušuje pravý stav věci a neobstojí při důkladném studiu archívních materiálů u každého, kdo je alespoň částečně obeznámen s právněhistorickou problematikou vztahů mezi státními orgány obecně a podřízeností bezpečnostních složek zvláště. Česká policie (český policejní aparát) nebyla samostatným resortem, byla řízena státní politickou správou. Spadala v jednotlivých organizačních stupních pod okresní a zemské úřady a jako celek pod ministerstvo vnitra.

Z rozboru řídících dokumentů vyplývá, že nejen „český policejní aparát projevil nebývalou horlivost“,² ale pokyny a rozkazy k tomu byly vydávány právě okresními a zemskými úřady a především se na nich podílelo ministerstvo vnitra II. republiky.

Již na samém počátku okupace dne 15. března 1939 v dopoledních hodinách došlo v budově posádkového velitelství Praha (na nám. Republiky) k poradě svolané na příkaz zástupce německé okupační moci (dr. Rasche) s představitelem prezidia policejního ředitelství v Praze (vládní rada Huber) a zástupci ministerstva národní obrany Česko-slovenské republiky (gen. Červinka a plk. Hvíždálek). Předmětem jednání byla příprava zatýkání českých komunistů, antifašistů, emigrantů z Německa i Rakouska. Ještě téhož dne příslušníci obsazovacích skupin – složených z jednotek německé bezpečnostní policie – pátrali na okupovaném území Čech a Moravy po osobách uvedených v přílohách plánu „Aktion Gitter“.³

Policejní ředitelství v Praze současně připravilo v rámci své působnosti text pokynu k zajištění proskribovaných osob (k nim viz dále) českou policií, a zároveň požádalo o totéž zemský úřad v Praze a v Brně. Skutečně již dne 16. března 1939 vydala prezidia zemských úřadů jménem zemských prezidentů telefonické pokyny podřízeným jednotkám. Pro ilustraci uvádíme znění vydané prezidiem zemského úřadu v Praze . . . „žádám pana přednostu, aby **okamžitě** prostřednictvím podřízených bezpečnostních orgánů zařídil co **nejrozsáhlejší a nejpečlivější** (proložený text se nachází v autentickém znění původního pokynu) pátrání po všech osobách podezřelých jakkoli z komunistické činnosti. Toto pátrání budiž provedeno nejen ve známých již bydlech aneb tam, kde se uvedené osoby obvykle zdržují, nýbrž buď brán zřetel také na různá weekendová střediska (trampské chaty, tábory apod.). Všechny při této razii postižené podezřelé osoby buďtež bezpodmínečně zajištěny a ponechány až na další ve vazbě. Toto pátrání budiž provedeno nejen pokud jde o známé funkcionáře bývalé strany komunistické, nýbrž také pokud jde o činovníky všech okrajových složek strany komunistické. Počet všech takto zadržených osob budiž sem neprodleně telefonicky oznámen se zprávou, jaký byl výsledek provedených prohlídek a kde jsou tyto osoby konfinovány“ . . .⁴

Další pokyn v odpoledních hodinách nařizoval . . . „Pátrání po komunistech, dnes nařízené, buď rozšířeno na všechny německé emigranty ze Sudet, marxisticky orientované a na emigranty židy, politicky činné a na teroristy a anarchisty“ . . .⁵

Zatýkání podezřelých prováděli čeští policisté v takovém rozsahu, že nestačily věznice. Proto již dne 18. března 1939 byl vydán rozkaz, aby ze zadržených osob byly ponechány ve vazbě jen ty, které do poslední doby byly činné v komunistickém hnutí a propuštění ti, kteří byli zadrženi pouze na základě dřívější činnosti, s výjimkou emigrantů z Německa a Rakouska a politicky exponovaných židů.⁶ Rozkaz dále požadoval, aby . . . „po provedení této revize byl ihned předložen zdejšímu úřadu a přímo též prezidiu ministerstva vnitra dvojmo jmenný seznam“ . . .⁷ Seznamy zatčených osob předávaly pak prezidia ministerstva vnitra a zemské úřady v Praze a Brně nacistickým bezpečnostním složkám. Tak mohl řííšský protektor Protektorátu Čechy a Morava ve své zprávě ze dne 13. května 1939 adresované řííšskému vůdci a kancléři konstatovat, „že při „Aktion Gitter“ bylo zatčeno 4639 německých a rakouských emigrantů, pacifistů a židů, především komunistů“.⁸

Podaný přehled aktivity českých orgánů nejde nad rámec v naší literatuře již publikovaných údajů. Práce, na které v úvodu odkazuji, však přímo nebo nepřímo kladou počátek spolupráce složek bezpečnostního aparátu nacistického Německa s policejním aparátem bývalého Česko-slovenska až ke dni 15. března 1939. Z toho se nabízí vysvětlení, jako by

kolaborace či dokonce otevřená zrada na českém národě byla vyvolána pudem sebezáchovy a až po zahájení okupace.

Z analýzy dalších archívních materiálů je však až přespříliš zřejmé, že spolupráce nacistických a bezpečnostních orgánů pomnichovské ČSR, zejména ministerstva vnitra II. republiky má hlubší kořeny a v některých sférách zasahuje i do I. republiky, a nemůže být vysvětlena obavou z bezprostředního ohrožení života či existence českých úředníků.

Snad ironií osudu se právě v den dvacátého výročí vzniku samostatného československého státu sešlo Předsednictvo ministerské rady, aby mj. „jednalo o spolupráci bezpečnostní služby ČSR a hitlerovského Německa při stíhání odpůrců fašismu. . .“ Ministerská rada vzala na vědomí, že ve smyslu dohody ministerstva vnitra a zahraničních věcí bude obnovena pravidelná spolupráce⁹ čs. policejních a bezpečnostních orgánů s příslušnými orgány říšskoněmeckými za účelem stíhání politických deliktů“. . .¹⁰

Formální popud k navázání pravidelné spolupráce vyšel z německé strany v II. polovině měsíce října 1938, cestou ministerstva zahraničních věcí Československé republiky. Nato dne 27. 10. 1938 berlínský vyslanec dr. Čermák telefonicky sdělil ministerskému radovi dr. Nováku z ministerstva vnitra ČSR, že ministerstvo zahraničních věcí Československé republiky bylo požádáno Německem o navázání spolupráce našich státně-bezpečnostních úřadů s nejvyšším bezpečnostním úřadem říše při potírání politických zločinů. Ministerstvo zahraničních věcí pokládalo spolupráci za **velmi prospěšnou**¹¹ neboť „by bylo lze zároveň urovnat vlídnou a přátelskou cestou mnohé věci, které by byly v náš neprospěch, resp. neprospěch našich lidí v Německu“. Zároveň ministerstvo zahraničních věcí naléhalo „ze zdvořilostních důvodů“ na MV rozhodnout věc urychleně, aby výsledek mohl být co nejdříve sdělen do Německa“. ¹²

Ještě téhož dne dr. Fischer – v té době ministerský rada ministerstva vnitra ČSR a zástupce MV pro věci vnitřní, záznam parafoval a opatřil poznámku „Ano-hned“¹³ a připravil obsah telefonické relace k projednání v prezidiu vlády. Již následujícího dne tj. 28. října 1938 byla věc projednána (jak dříve uvedeno) předsednictvem ministerské rady a dne 29. 10. 1938 v 12,30 hod. sděleno kladné stanovisko ministerstva vnitra ministerstvu zahraničních věcí ČSR. Zároveň na příkaz dr. Fischera odjeli pražský policejní prezident dr. Charvát a ministerský rada dr. Novák dne 30. října 1938 do Berlína.¹⁴

Rychlost vyřízení požadavku z Berlína ukazuje, s jakou horlivostí a snahou se zavděčit jednali jednotliví vysocí úředníci a představitelé institucí, majících za úkol hájit zájmy svého státu a nikoli se s takovou servilností vbízet cizí státní moci. Je z tohoto příliš markantní právě pro-fašistický postoj československé buržuažní vlády.

Na nádraží v Berlíně dr. Charvát i dr. Novák očekával vládní rada Müller, představitel berlínské centrály Geheime Staatspolizei (dále jen Gestapo). Ubytoval je v hotelu „Fürstenhof“ a dále pečoval o jejich pohodlí. Byli oficiálními hosty Gestapa, které pro ně zabezpečilo mj. i návštěvu varieté.¹⁵

Druhého dne tj. 31. října 1938 se Charvát i Novák dostavili na Reichsicherheitshauptamt (Hlavní úřad říšské bezpečnosti – jinak 12. úřad Schutzstaffeln) na Prinz Albrecht-Strasse 8. S jeho představeným R. Heydrichem jednali o podmínkách spolupráce mezi česko-slovenskou a německou bezpečnostní službou. Heydrich jim předal německy a česky psaný návrh úmluvy o spolupráci. Mimo to požádal o vydání politického vězně, který uprchl z koncentračního tábora v blízkosti československých hranic na naše území.¹⁶

Zbývající čas do návratu do Československa, tj. 2. listopadu 1938 strávili oba zástupci prohlídkami Berlína, majíce k dispozici osobní vůz Gestapa; návštěvami ateliérů UFA, kde se natáčel film za účasti kriminálního ředitelství v Berlíně a promítání filmu „Heimat“ se Zarah Leandrovou.¹⁷

Československá strana pokračovala v úsilí o co největší sblížení s německými bezpečnostními orgány. Dne 10. listopadu 1938 poslal ministr vnitra Československé republiky, v té době ještě Černý, Reichsführerovi SS Himmlerovi německy psaný přípis, ve kterém děkoval za vládné přijetí jeho zástupců v Berlíně . . . „Vysoce vážený pane říšský vedoucí! Policejní prezident v Praze Rudolf Charvát a ministerský rada dr. Karel Novák, kteří byli vysláni jako zástupci mého resortu s úkolem navázání přímého spojení ve věcech bezpečnostní služby do Berlína, byli ve spojení s pány zástupci tajné státní policie, především s panem radou Heydrichem a s panem ministerským radou Bestem, jakož i s pány zástupci říšského úřadu kriminální policie, zvláště s panem říšským kriminálním ředitelem Nebem, ve věcech resortních. Moji úředníci byli při této příležitosti ze strany jmenovaných pánů přijati s takovou laskavostí, překračující obvyklou míru, což mě zavazuje k vyslovení zvláštního díku za toto přijetí. Spatřuji v tom, jistě ne neprávem, také důkaz, že další vzájemné vztahy v oblasti bezpečnostní policie se budou rozvíjet v témže duchu, za což, pokud jde o můj resort, rád převezmu záruku. Prosím, vysoce vážený pane říšský vedoucí, přijměte ujištění mé úcty. Ministr vnitra Černý“. . .¹⁸

Návrh dohody o spolupráci byl ještě předmětem několika vzájemných písemných konzultací.¹⁹ Do jejího konečného schválení chybělo ještě několik týdnů, avšak ministerstvo vnitra Č-SR bylo již ochotno vydávat Německu politické vězně, podávat zprávy o politických utečencích a jejich chování na území Čech a Moravy. Již v dopisu ze dne 25. listopadu 1938 se Heydrich jako šéf německé bezpečnostní policie odvolával

na dohodu uzavřenou mezi ním a Novákem a Charvátem při jejich pobytu v Berlíně, a požadoval zprávy o postupu příprav vydání vězně Forstnera, který údajně při svém útěku z koncentračního tábora spolu s dalším vězněm měl zabít strážce. Poté uprchl na území Č-SR.²⁰ V tomto případě vyhověly česko-slovenské orgány německé žádosti takto: Dne 9. prosince 1938 sdělil dr. Novák, že Peter Forstner byl zadržen česko-slovenskými bezpečnostními orgány a předán do vyšetřovací vazby krajského soudu v Praze. Vydán bude na základě rozhodnutí soudu po splnění procesních podmínek.²¹ Již dne 13. prosince 1938 zaslal Heydrich kurýrní cestou „oficiální požadavek“ na vydání Petera Forstnera; Novák k němu připojil své vyjádření a předal je krajskému soudu. Ten pak na základě předložených materiálů, kde byl Forstner vylíčen jako „bestiální vrah“, rozhodl o jeho vydání. A tak mohl Novák již 15. prosince 1938 sdělit Heydrichovi, že v nejbližších dnech orgány pražského policejního ředitelství ve spolupráci se státně-policejním úřadem v Terezíně—městě vydají Forstnera německým bezpečnostním úřadům na státní silnici Terezín—město—Litoměřice na kilometru 59,4.²²

Horlivou spolupráci česko-slovenského MV s nacistickou říší ilustruje i další dopis Nováka Heydrichovi ze dne 15. prosince 1938, ve kterém sděluje požadované informace k jistému dr. Otto Strasserovi. „Ten měl údajně odletět již dne 3. října 1938 do Londýna a dále do Švýcarska, odkud dostala jeho bytná pohlednici. Novák informoval o prohlídce v jeho bývalém bytě — nebyly nalezeny písemné materiály o něž měli Němci zájem, avšak podařilo se zjistit, že dotyčný vystupuje pod jménem dr. Otto Bauman“.²³

Podobně se angažoval Novák spolu s dalšími spolupracovníky z ministerstva vnitra Č-SR i ve věci vydání Adolfa Grünspana z Moravské Ostravy nebo Kurta Fleischnera z Náchoda a dalších. Postup jejich vydání byl podobný jako u Forstnera.²⁴

Ochota některých pracovníků ministerstva vnitra Č-SR přesahující rámec služebních povinností šla tak daleko, že zabezpečovali dokonce hladký průběh pohřbu ostatků osoby, o které bylo úředně známo, že byla umučena v koncentračním táboře Buchenwald. Byli o to požádáni německou stranou, která se obávala mimořádné publicity tohoto případu v Plzni a okolí a možných represálií proti těm státním příslušníkům II. republiky — německé národnosti — kteří se neodstěhovali na odstoupené území.²⁵

Konečný text „Dohody o spolupráci mezi česko-slovenskou a německou policií“ byl podepsán v Praze novým ministrem vnitra dr. Fischerem (dříve uvedený ministerský rada MV) dne 26. ledna 1939. V Berlíně, za německou stranu, tak učinil „Der Reichsführer SS und Chef der Deutschen Polizei“ Himmler (říšský vůdce SS a šéf německé policie).²⁶

Existuje nemálo dokumentů, jež ukazují pravou tvář buržoazie, která

do hloubi znepokojená růstem revolučnosti vlastního proletariátu, přešla k násilným, později až teroristickým formám uplatňování své ekonomické a politické moci. Avšak vzpomenuť dohoda o spolupráci je názorným příkladem přenášení „zkušeností“ fašistické diktatury v Německu na území Česko-slovenska a zároveň obžalobou pro zločin velezrady na československé státnosti proti všem, kteří se podíleli nejen na jejím schválení, zejména však uskutečňování.

Je až s podivem, na co všechno signatáři za česko-slovenskou bezpečnostní službu přistoupili, např. obě strany se měly navzájem stále informovat o zkušenostech v boji proti komunismu, anarchismu, emigraci a jiným hnutím, pokud by jedna z nich o to projevila zájem. Dále odpovídat si navzájem na dotazy k nim a pokud tomu nebudou bránit vlastní státní zájmy, tak si nakonec navzájem vyměňovat materiál a důkazní prostředky, včetně sledování a rozpouštění těch sdružení (mimo již uvedených), o které jedna ze stran projeví zájem. (odstavec a–c cit. dohody).

Vzájemná spolupráce bezpečnostních složek neměla být omezena jen na vlastní území, neboť obě strany se zavázaly, že se budou navzájem podporovat při zjišťování činnosti a záměrů komunistických a jiných nebezpečných útředen a jednotlivců mimo oblast obou zemí, avšak namířených proti některé z nich (odstavec d). I když naše studie má jiné právněhistorické zaměření a cíl, v této části může sloužit také jako ukázka zrodu státního terorismu i na našem území a jeho přechodu k mezinárodnímu terorismu.

Obsah dalšího bodu citované smlouvy již nenechá nikoho na pochybách k čemu celá smlouva směřovala, neboť nadále od jejího podepsání měly obě strany navzájem přijímat podněty k provedení policejních opatření proti komunistům, anarchistům, emigrantům či stoupencům podobného hnutí. Doložka obsahu tohoto bodu „pokud to bude dle zákonů země možno a pokud tomu nebudou bránit vlastní státní zájmy“ měla jen zastříť, podobně jako u dalšího bodu, hrůznou podstatu.

Zrada ministerstva vnitra II. republiky, které mělo bránit stát a jeho občany je nepokrytě dána najevo, když se obecně zavazuje (obsahem odstavce f smlouvy) . . . „Česko-slovenská policie a německá policie jsou zásadně ochotny přímo, tj. bez diplomatického jednání mezi oběma státy, nejkratší cestou vydávati komunisty, anarchisty, emigranty a stoupence jiných státu nebezpečných hnutí, pokud tomu nebudou brániti vlastní státní zájmy“ . . .

Aby spolupráce byla co nejpružnější, měla každá ze smluvních stran přidělit vždy jednoho úředníka svému vyslanectví v hlavním městě, který by sjednával a udržoval bezprostřední spojení s tamními policejními úřady.²⁷ Pro tuto funkci se hodil nejlépe ministerský rada dr. Novák (viz dříve), který se znal s představitelem berlínské centrály Gestapa

Müllerem od roku 1937, kdy byl v Berlíně s vrchním policejním radou dr. Vysloužilem. Byli sem vysláni po předchozím dožádání ministerstva zahraničních věcí, na základě příkazu dr. Fischera. V Berlíně projednávali znemožnění útoku na Hitlera, připravovaného údajně německými emigranty na území ČSR. V této věci jednal Novák mimo Müllera také s ministerským radou Bestem a dohodli se na tom, že německé emigranty – soustředěné kolem Teinheusera (údajně osoba, jež měla atentát provést) – budou sledovat a kdyby se prokázalo, že útok připravují, podají o tom neprodleně zprávu ústředně berlínského Gestapa.²⁸

Smlouva o spolupráci česko-slovenských a nacistických bezpečnostních orgánů je nepochybně zkoumatelná vedle **obsahové stránky** také z pohledu jejího **praktického uskutečňování**. Nejen ministerstvem vnitra, (a dalšími ústředními orgány) včetně jemu podřízených okresních (státně-policejních) úřadů a **politických (státně-policejních) expozitur**.

Aktéři vzpomínané dohody o spolupráci „byli muži na svých místech“ (C. M.), neboť si plně uvědomili, že pro její důsledné praktické uplatnění je zapotřebí vytvořit vhodné politické klima. Již 13. února 1939 svolal ministr vnitra Č-SR dr. Fischer „**konferenci přednostů okresních (státně-policejních) úřadů a politických (státně-policejních) expozitur v zemi České a Moravsko-slezské**, které se zúčastnil i předseda vlády Rudolf Beran, ministr zahraničních věcí dr. Chvalkovský, zemští prezidenti Černý a dr. Sobotka a jejich viceprezidenti Bienert a dr. Olanz.²⁹

Konferenci zahájil ministr vnitra. Ve svém úvodním vystoupení hned na počátku zdůraznil „potřebu“ dobrého a loyálního poměru všech zúčastněných složek a orgánů MV k Německu. Prohlašoval dále za samozřejmé, že úřady Č-SR musí potlačit jakoukoli činnost, jenž by vzbuzovala dojem touhy po odvetě nebo touhy po minulém režimu. Ve svém proněmeckém projevu šel dokonce tak daleko, že vyzýval všechny přítomné zástupce, aby celou vahou svých úřadů potlačovali „veškeré myšlenky odvety jako nepřipustné“ (tedy potlačit dokonce nemožné – jako je myšlenka) ať už se objeví v tisku, na schůzích, různých představeních nebo přednáškách.³⁰

Dr. Fischer neváhal ve svém projevu poučit přítomné jak postupovat proti Němcům, „naprosto loyálně, krajně taktně, případný zákrok proti nim jen v případě podezření z vyzvědačství a po předchozím souhlasu nadřízených úřadů“. Dále ministr vnitra nabádal přítomné, aby trpěli a povolovali vyvěšování říšskoněmeckých vlajek a symbolů s hákovým křížem a pokládali za nezávadné hraní a zpívání písní „Deutschland, Deutschland über Alles“ a „Horst-Wessel Lied“. Rovněž prohlásil za přípustné vyvěšování obrazů Hitlera a nošení odznaků hákového kříže. Nabádal dokonce přítomné úřední činitele, aby své podřízené poučovali v tom smyslu, že ve všech těchto případech, „jde jen o manifestaci německého národního smýšlení, která není namířena proti Č-SR“. Dále dopo-

ručoval, aby úřady dbaly na úpravu vzájemného poměru Čechů a Němců, aby podporovaly navazování styků kulturních, hospodářských, sportovních apod. . . „poněvadž při takových podnicích tvořívá se ovzduší, v němž čeští lidé bez trpkosti snesou německé hovory, projevy, zpěv, odznaky apod.“. . .³¹

V další části projevu ministr vnitra Fischer se zabýval otázkou cenzury. Nejen v tisku, zejména však při výrobě různých upomínkových předmětů, „které svého času byly zcela nezávadné, ale za změněných podmínek a poměrů mohly by vésti k domněnce, že mají odvetnou tendenci a nutno je proto vymýtit“. Úřady se měly zaměřit zvláště na divadelní představení „neboť na nich se mohou v zakryté formě projevovat zvláště dobře odvetné tendence a obecnstvo je nakloněno k tomu, aby na každou takovou narážku reagovalo velmi živým způsobem“ . . . „že snaha v tomto směru je, o to svědčí např. zdramatizování Písní otroka“. . . Rovněž pořádání různých kulturních akcí nemělo být povolováno neboť . . . „chodské večery, jsou manifestace, které za dnešních poměrů jsou naprosto nevíтанé“. . .³²

Za jedno z nejhorších zel označil ministr vnitra Fischer v té době „propagandu šepem“ neboť roznáší pomluvy o vládě a jejích jednotlivých členech, rozšiřuje zprávy krajně pesimistické a nesmyslné. Ve svém projevu šel Fischer tak daleko, že místo aby varoval státní orgány před okupací zbytku Česko-slovenska, nabádal je k potlačování a znevažování informací o tom, jaké je pozadí pozdravu Němců „Heil 15. Márz“ . . . „Pánové, propaganda šepem za daných poměrů, je přímým otravováním studní, znevažuje i věci nejdůležitější, úmysly nejpoctivější, zneklidňuje lid a poškozují nás nesmírně po stránce hospodářské. Vždyť se ukázalo, že následkem nejistoty, která byla vnesena do veřejnosti, odpadla celá řada hospodářských investic,“ . . .³³ Málokterý citát z projevu ministra vnitra Fischera tak jednoznačně naznačuje, komu sloužil. Tedy nikoli stát, ale ekonomické zájmy těch, jimž posluhoval, byly na prvním místě.

Fischer se dále vyjadřoval i k právu jazykovému, doporučil opět ve prospěch Němců liberální a vlídný postup slovy . . . „přijde-li Angličan, neřekne se mu nevlídně, že není možno se s ním dohovoreti a že není povinností k vůli němu učiti se anglicky. Stejně musíme postupovati i vůči příslušníkům německé národnosti“. . .³⁴

Dotkl se ve svém projevu Fischer i bývalého prezidenta ČSR Beneše. Označil ho za původce všech akcí, které Němci proti ČSR provedli. Neboť Beneš bojkotoval údajně jakoukoli snahu o přátelské urovnání sporů mezi Německem a Československem . . . „Vy víte, že to byl hlavně osobní poměr říšského kancléře k našemu bývalému prezidentu, který se přenášel i na jeho poměr k celému státu“. . .³⁵ Fischer proto všem přítomným doporučil, aby vhodným způsobem působili na místní činitele, aby jméno

bývalého prezidenta, byly-li jím označeny ulice, školy apod., pokud možno nenápadným způsobem odstranili.

Smlouvu, kterou sám podepsal jako ministr vnitra, Fischer zveřejnil přítomným na konferenci takto . . . „Tu a tam se objevily známky, že německé úřady, zvláště v pohraničí, by si přály v místních věcech vejít v důvěrnější styk s našimi orgány, zejména bezpečnostními. Není důvodu, aby se naše úřady vyhýbaly podobným stykům. . . Tento styk musí se dít formálně i věcně naprosto loyálně“. . .³⁶ Tedy Fischer nepovažoval v té době za vhodné se zmínit o již existenci smluvně upravených vztahů na nejvyšší úrovni bezpečnostních sil Německa a Česko-slovenska. Musel si být vědom úlohy, jakou při jejím uskutečňování sehrál. Na jedné straně hovoří v náznacích o pokusech německé strany o navázání spolupráce, na straně druhé zamlčel svůj aktivní podíl na uzavření dohody o spolupráci mezi česko-slovenskými a německými bezpečnostními orgány.

Řešení židovské otázky si představoval bývalý ministr vnitra II. republiky Fischer z tohoto pohledu . . . „ministerstvo vnitra je v tomto případě mezi dvěma kameny, obecně je znám postoj německé říše, na straně druhé stanovisko západních mocností, zvláště Anglie, která se netajila tím, že v případě ostrého zákroku proti židům omezí nebo úplně zastaví dodávky surovin, popřípadě zruší hospodářské styky“. . .³⁷ Proto varoval Fischer všechny přítomné před veřejnými akcemi proti židům; jako názorného příkladu využil negativních zkušeností, jež nabyli Slováci při akcích proti nim (poté co získali autonomii v rámci Č-SR) – tj. nedozírné ztráty v oblasti ekonomické, když se snažili je okamžitě zbavit majetků. Tedy nikoli ohledy morální, ale obava ze ztráty zisků vedla představitele ústředního státního orgánu II. republiky k tolerantnějšímu přístupu k občanům židovské národnosti.

V závěrečné části projevu ministr vnitra Fischer neváhal připravit své podřízené i na příští události. Vzal za záminku události, ke kterým došlo na našem území u příležitosti 6. výročí nástupu fašismu v Německu. . . „bylo mně hlášeno, že ku příkladu dne 30. ledna nemnozí lidé slzeli dojetím nad prapory s hákovým křížem, poněvadž si takto nepředstavovali náš budoucí národní stát. Opakuji znova slova pana ministerského předsedy, že nutno bráti mužně dnešní situaci, a postupovati na půdě reální. Musíme uvažovati, kde je větší zisk a nebudeme postupovati jen způsobem citovým, který za daných okolností může způsobit jen ztrátu“. . .³⁸

Tedy již 30. ledna 1939 Němci na našem území veřejně demonstrovali, že se s daným stavem nespokojí. Symbolicky naznačovali svůj další postup. Jednoznačně jim ho usnadnil i postup ministra vnitra Fischera, jemu podřízených služeben i státně policejních orgánů. Když pak

za měsíc a jeden den po konferenci došlo k okupaci, takto připravený státní aparát se skutečně neváhal dát do služeb okupantů.

Proto jsme se pokusili v této studii blíže naznačit kořeny událostí obecně známých pod označením „akce Gitter“, na níž se především neblaze podepsalo ministerstvo vnitra II. republiky. Nebylo však v ní účelem se zabývat činy jednotlivých osob, (o to se postaral příslušný Národní soud v Praze a Mimořádné lidové soudy), jejich jména jsou uváděna jen v souvislosti s konkrétními událostmi, kde se nám jeví jako nezbytná.

K napsání této studie nás také vedla, vedle již uvedeného na počátku, současná knižní produkce neustále zdůrazňující zločinnou roli některých představitelů a organizací nacistických okupačních orgánů, ale již méně či dokonce vůbec ne se zabývající podílem některých česko-slovenských státních orgánů na této zločinnosti.

POZNÁMKY:

- 1 K tomu blíže viz např. Hájková A.: **Praha v komunistickém odboji**, Praha 1984, str. 21–22, kde uvádí, že jen v Čechách bylo zatčeno 4376 lidí mezi nimi 747 německých emigrantů, a na Moravě se dostalo v této souvislosti do vězení kolem 1500–2000 osob. Dále k tomu viz také Sládek O.: **Zločinná role Gestapa**, NV Praha 1986, str. 69–70.
- 2 Jak uvádí Sládek O.: **Zločinná role Gestapa**, NV PRAHA 1986, na str. 67
- 3 Blíže viz Státní ústřední archiv Praha (dále jen SÚAP)PP 1931 – 1940 P 87/22 čj. 8135/39 – úřední záznam prezidia policejního ředitelství v Praze o nařízení zatýkání komunistů.
- 4 Viz SÚAP PZÚ 1931–1940, 8/1/12/156 – záznam o rozeslání telefonických pokynů k zatýkání, k tomuto blíže viz také Malá I. a kol.: **Český lid v boji proti fašismu**, Orbis Praha 1975, str. 274 – 276.
- 5 Novák O., Sládek O., Žižka J.: **Komunistický odboj ve světle dokumentů**, I. díl, Praha 1971, dok. č. 55, str. 174.
- 6 SÚAP, PZÚ, 1931–1940, 8/1/12/156/bez čj. – fonogram policejního prezidia zaslaný prezidiu zemského úřadu.
- 7 SÚAP, Úřad delegáta, dodatky k č. 22.
- 8 SÚAP, ÚŘPr – denní hlášení říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 13. května 1939.
- 9 K dřívější spolupráci viz činnost Fischera v roce 1937 v Berlíně při projednávání akce k zabezpečení odvrácení údajného atentátu na Hitlera německými emigranty uprchlými na území ČSR.
- 10 Archiv federálního ministerstva vnitra Praha (dále jen A FMV) S–466–15, datováno prezidiem ministerstva vnitra dne 2. 11. 1938 pod č.j. 29955 – tohoto dokumentu použil také Jindra V.: **Rudolf Beran, dokumenty zrahy**, Praha Svoboda 1946 na str. 48 bez označení původu.
- 11 Podtrženo autorem úředního záznamu o tel. rozhovoru.
- 12 A FMV–300–3–1, str. 53.
- 13 Tamtéž

- 14 Obecně se o této události zmiňuje již cit. Jindra V.: **Rudolf Beran**, Praha 1946 na str. 47, přesné údaje získány z archívu FMV 310-66-1, str. 22-23, dále tamtéž, str. 4-5.
- 15 A FMV 310-66-1, str. 22-23, dále tamtéž 114 88, str. 4-5.
- 16 Tamtéž.
- 17 Tamtéž.
- 18 A FMV S-300-3-1, str. 55, překlad srovnej Jindra V.: **Rudolf Beran**, Praha 1946, str. 50.
- 19 Např. ze dne 13. 12. 1938 uvedený v A FMV S-300-3-1, str. 59 pod č.j. T 4 II J šéfa německé bezpečnostní policie, dále tamtéž pod č. Z T 4-UU 1 šéfa německé bezpečnostní policie Heydricha.
- 20 A FMV S-300-3-1, str. 57.
- 21 A FMV S-300-3-1, str. 58.
- 22 A FMV S-300-3-1, str. 60.
- 23 A FMV S-300-3-1, str. 61.
- 24 A FMV S-300-3-1, str. 62, 63, 66, 68, 69, 70, 71, 72.
- 25 A FMV S-300-3-1, str. 47, dále viz zák. č. 300/1938 Sb. ze dne 25. 11. 1938 (Smlouva mezi Česko-slovenskou republikou a německou říší o otázkách státního občanství a obci).
- 26 A FMV S-300-3-1, str. 47, dále tamtéž S-466-15, anebo Jindra V.: **Rudolf Beran**, Praha 1946, str. 52-55 avšak bez označení zdroje.
- 27 Tamtéž, dále také A FMV 114 88, str. 4-5.
- 28 Tamtéž, str. 4.
- 29 A FMV S-300-3-1, str. 74.
- 30 Tamtéž, str. 76.
- 31 Tamtéž, str. 77.
- 32 Tamtéž, str. 77.
- 33 Tamtéž, str. 80.
- 34 Tamtéž, str. 80.
- 35 Tamtéž, str. 80.
- 36 Tamtéž, str. 77.
- 37 Tamtéž, str. 81.
- 38 Tamtéž, str. 81.

© Ctibor Moravčík 1990

Konkrete Formen der Zusammenarbeit der tschechisch-slowakischen und nazistischen Sicherheitsorgane in den Jahren 1938–1939

Ctibor Moravčík

Resumé

Das Ergebnis der engen Kontakte der tschechisch-slowakischen und nazistischen Sicherheitsorgane wird in der tschechischen Literatur allgemein als die Aktion „Gitter“ bezeichnet. Manche Autoren führen übereinstimmend an, daß den größten Anteil an der Verhaftung der ca sechs tausend Personen – vor allem Kommunisten, aber auch der deutschen sowie österreichischen Emigranten mit antinazistischen Ansichten die tschechische Polizei hatte, die ab 15. März 1939 ganz im Dienste der Okkupanten stand.

Solche vereinfacht formulierte Stellungnahme vermißt eine rechtshistorische Bewertung, denn die tschechische Polizei (der tschechische Polizeiapparat) war kein selbständiger Resort, sie wurde von der staatlichen politischen Verwaltung geleitet, und unterlag auf den einzelnen Organisationsstufen den Kreis und Landesämtern und als ganzes dem Innenministerium.

Nach der Analyse der Archivmaterialien der Vor- und Nachmünchner Tschechoslowakei gelangte der Autor zur Schlußfolgerung, daß die Zusammenarbeit der tschechoslowakischen Staatsorgane mit den nazistischen Sicherheitskräften viel früher als am 15. März 1939 begonnen hat, und zwar mittels des Außen sowie Innenministeriums. Deswegen kann die konkrete Kollaboration zur Zeit der Okkupation nicht als Angst vor der unmittelbaren Lebens- oder Existenzbedrohung der tschechischen Beamten erklärt werden.

In der 2. Oktoberhälfte 1938 kam von der deutschen Seite über das Außenministerium der ČSR Anlaß zur Eröffnung der regelmäßigen Zusammenarbeit (bis jetzt erfolgte sie ad hoc). Schon am 28. Oktober 1938 (durch Schicksalsironie am Tage des 20. Jahrestages der Entstehung des selbständigen tschechoslowakischen Staates) behandelte und genehmigte diese Anforderung der Ministerrat und am nächsten Tag fuhren die Vertreter des Innenministeriums der ČSR nach Berlin zur Besprechung der Bedingungen. In den kommenden Tagen verlief im Hauptamt der Reichssicherheit die Verhandlung über die Zusammenarbeit zwischen dem tschechisch-slowakischen und deutschen Sicher-

heitsdienst und es wurde ein schriftlicher Entwurf des offiziellen Vertrages ausgearbeitet. In der Zeit vor der Unterzeichnung des Schlußdokumentes setzte die tschechisch-slowakische Seite durch das Innenministerium die Bemühungen um möglichst enge Kontakte mit den deutschen Sicherheitsorganen fort. Zuerst von den Dankbriefen für die „freundliche Aufnahme“ bis dann zur konkreten Übergabe der von Nazisten gesuchten Personen, die sich auf dem tschechoslowakischen Territorium verborgen haben.

Der endgültige Text des „Abkommens über die Zusammenarbeit zwischen der tschecho-slowakischen und deutschen Polizei“ wurde am 26. Januar 1939 unterzeichnet. Es ist wirklich merkwürdig, was alles die Signatare für die tschecho-slowakische Seite akzeptiert haben, z. B. den gegenseitigen Erfahrungsaustausch im Kampf gegen den Kommunismus, Anarchismus und die Emigration, den Austausch des damit zusammenhängenden Materials und der Beweismittel, die Annahme der Anlässe zur Durchführung der Polizeimaßnahmen gegen die Kommunisten oder Anhänger ähnlicher Bewegungen u. ä. Der Verrat des Innenministeriums der II. Republik, das den Staat und seine Bürger wehren sollte, kam unverhohlen zum Vorschein, als es sich allgemein verpflichtete (durch den Inhalt des Absatzes f des zitierten Vertrages), direkt, ohne diplomatische Verhandlung zwischen Deutschland und der Tschecho-slowakei auf dem kürzesten Wege die Kommunisten, Emigranten, Anarchisten und Anhänger anderer ähnlicher Bewegungen auszugeben.

Es gibt viele Dokumente, die das wahre Gesicht der Bourgeoisie zeigen, die, tiefst durch den Anstieg des Revolutionsgeistes des eigenen Proletariats beunruhigt, gewaltsame und später bis terroristische Formen der Geltendmachung ihrer ökonomischen sowie politischen Macht übernommen hat. Jedoch das erwähnte Abkommen über die Zusammenarbeit ist ein anschauliches Beispiel für die „Übertragung“ von Erfahrungen der faschistischen Diktatur in Deutschland auf das Territorium der Tschecho-Slowakei, und zugleich eine Anklage wegen Hochverratsverbrechen an der tschechoslowakischen Staatlichkeit gegen alle, die sich an seiner Genehmigung, insbesondere aber an seiner Verwirklichung beteiligt haben.